

Алла Анатоліївна Кузнецова,
педагог Уманського гуманітарно-педагогічного
коледжу імені Тараса Шевченка,
м. Умань, Україна

УДК 376-056.45

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття посвячена проблемі професійного навчання і підготовки майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми. Проаналізована структура готовності педагога до взаємодії з обдарованими дітьми, запропонована система роботи, яка буде оптимізувати процес такого взаємодіяння, наведені підходи до роботи з дітьми. Компоненти готовності майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми визначені в контексті аналізу. Установлено, що до них належать мотиваційно-операційний, пізнавально-процесуальний, а також оцінювальний компоненти. Автором запропонована методичка підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми в контексті використання засобів музичного мистецтва, які можуть використовуватися в практиці роботи педагогічних коледжів.

Ключевые слова: спеціалісти дошкільного навчання, професійна підготовка, формування готовності, обдаровані діти, підхід до освітнього процесу.

The article is devoted to the training and preparation of the future teachers to work with gifted children. The author analyzed the structure of the teacher's readiness to cooperate with gifted children, asked to work the system, which will optimize the process of such cooperation, given the approach to work with children. Components ready for future teachers to work with gifted children is defined in the context of the analysis and found that they include: motivation and operational, cognitive and procedural and evaluative. The author suggests methodical training system for teachers working with gifted children in the context of the use of music, which can be used in the practice of teacher training colleges.

Key words: pre-school education specialists, training, formation of readiness, gifted children, the approach to the educational process.

Одним із пріоритетних завдань сучасної вітчизняної педагогічної освіти в контексті інтеграції в європейський освітній простір і в умовах європейської модернізації вітчизняної системи вищої освіти є підготовка компетентних, висококваліфікованих та конкурентоспроможних педагогічних кадрів, які здатні до реалізації завдань особистісно орієнтованого навчання і виховання на гуманістичних засадах. Процеси гуманізації, гуманітаризації та інформатизації в українському суспільстві у світове співтовариство потребують визначення пріоритетів виховання сучасної молоді на основі гуманістичних цінностей. Це вимагає створення та використання нових освітніх технологій, спрямованих на розвиток толерантності, позитивне самосприйняття та самостворення. У процесі розвитку вітчизняна теорія і практика орієнтуються на європейську людиноцентричну систему цінностей,

де інтелект, освіту, професійний досвід і соціальну мобільність беззаперечно визнають головними складовими національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку держави в цілому.

Актуальність та пріоритетність цієї проблеми наголошено у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепції національного виховання студентської молоді», «Концепції виховання гуманістичних цінностей у дітей та учнівської молоді», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» Конвенції ООН про права дитини [4]. Потрібно зазначити, що особливій уваги заслуговують проблеми створення психолого-педагогічних умов для формування ціннісного ставлення до психологічного здоров'я обдарованих дітей за допомогою використання потенціалу засобів музичного мистецтва. Зокрема, це стосується підготовки

майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання музики у професійній діяльності.

Значимо, що проблемі професійної підготовки фахівців дошкільних навчальних закладів до діяльності з обдарованими дітьми присвячено чимало вітчизняних досліджень. Так, розроблено психологічно обґрунтовані підходи до виховання та навчання обдарованих дітей як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями (Д. Богоявленська, В. Дружинін, Ф. Вільямс, Л. Колберг, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Музика, Дж. Рензуллі, О. Семенова, Е. Торренс, В. Юркевич та ін.).

Психолого-педагогічні засади розвитку особистості визначали у своїх працях І. Бех, В. Бажанюк, О. Вовчик-Блакітна, О. Дусавицький, В. Котирло, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Ладивір, М. Іванчук, Т. Піроженко, Ю. Приходько, Ю. Швалб та ін. Предметом уваги науковців були дослідження особливостей соціальної адаптації особистості дитини (К. Абрамс, М. Карне, К. Текекс та ін.), ускладнень психічного розвитку обдарованих дітей (Г. Бурменська, О. Карабанова, А. Лідерс та ін.), проблеми десинхронії розвитку психічних функцій особистості дитини (Т. Ахутіна, Ю. Бабаєва, І. Ушакова та ін.).

Проблему розвитку психологічної готовності різних категорій педагогічних працівників до професійної діяльності досліджували Л. Карамушка, О. Тарновська, а у системі післядипломної педагогічної освіти – О. Бондарчук, Л. Карамушка, Н. Коломінський та ін. Потрібно зауважити, що проблема розвитку психологічної готовності вихователів дошкільних навчальних закладів до взаємодії з обдарованими дітьми засобами музичного мистецтва, попри всю її актуальність, у вітчизняній теорії та практиці є недостатньо розробленою. Отже, існує потреба теоретичного аналізу формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до творчої діяльності з обдарованими дітьми.

Мета статті зумовлена актуальністю проблеми та передбачає визначення та обґрунтування структури готовності майбутнього вчителя до взаємодії з обдарованими дітьми, що буде забезпечувати реалізацію завдань особистісно орієнтованого підходу через використання засобів музичного мистецтва.

На нашу думку, результатом професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності з обдарованими дітьми засобами музичного мистецтва є психологічна готовність до такої діяльності.

На переконання С. Тітова, музичне мистецтво, постає одним із засобів формування загальної культури майбутнього вчителя і необхідним компонентом формування самоосвітньої компетентності під час проектування та конструювання спеціалістом ефективної діяльності [5].

У контексті досліджуваної проблеми актуальності набувають праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячені аналізу психологічних особливостей обдарованості особистості, як особливого явища.

Розуміння психологічних основ та структури обдарованості досліджували Дж. Гілфорд, К. Перлет, Б. Скіннер, К. Тейлор, К. Хеллер, М. Лейтес, О. Матюшкін, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Т. Сущенко. Вивченням виділення сфер та видів обдарованості займалися Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, Г. Горелова, Л. Круглова, В. Слуцький, а питання виявлення і розвитку обдарованості учнів досліджували І. Аверіна, Ю. Бабанський, В. Горський, В. Кірієнко, В. Крутецький, О. Кульчицька, Н. Садовська, Б. Теплов та ін.

На думку психологів та педагогів, обдарованість – це поєднання здібностей, що забезпечують успішність виконання конкретної діяльності. При цьому компоненти, які належать до структури обдарованості, мають становити цілісну функціональну систему, тобто взаємодіяти одне з одним [6]. Вітчизняні та зарубіжні дослідники (Г. Бал, І. Бех, К. Мілютіна, С. Сисоева, М. Чобітько) розробили підходи до вивчення психологічної готовності суб'єкта до професійної діяльності, серед яких поглиблено розроблено особистісно орієнтований та функціональний підходи.

Аналіз наукової літератури і педагогічної практики дозволяє говорити про доцільність використання музики у процесі розвитку творчого потенціалу особистості. Сучасна дошкільна освіта вимагає пошуку таких методів навчання і втілення їх у навчальний процес, що стимулювали б її рефлексію, самосвідомість, прийоми саморегуляції власних дій та поведінки.

Узагальнення підходів щодо структури психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти дозволило визначити такі її компоненти, як: мотиваційно-орієнтаційний, пізнавально-операційний, емоційно-вольовий, оцінювальний.

Мотиваційно-орієнтаційний компонент психологічної готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання засобів музичного мистецтва містить установки, інтереси та прагнення застосовувати консультативну діяльність з дітьми. Цей компонент містить ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, ідеали, погляди, принципи, переконання, а також готовність діяти згідно з ним [4].

Його основні структурні одиниці містять узагальнені професійні знання, погляди, переконання, принципи і готовність діяти у практичних ситуаціях. *Орієнтаційний* аспект цього компонента є важливою характеристикою психологічної готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності, а тому освітній процес у ВНЗ має сприяти формуванню у студентів відповідальності, професійної етики, вміння використовувати засоби музичного мистецтва у консультативній взаємодії з обдарованими дітьми.

До *пізнавально-операційного* аспекту психологічної готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання засобів музичного мистецтва з обдарованими дітьми потрібно зарахувати професійну спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, здібності, знання, дії, операції та заходи, що необхідні

для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності, на думку І. Беха, містить почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності майбутніх педагогів, емоційний тонус, емоційну сприйнятливість, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль тощо [1].

Потрібно зауважити, що зміст психологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального та емоційного у сфері особистості, а саме: зміст психологічної готовності визначає характер зв'язку між знаннями професійно-етичного особистісного змісту діяльності та його переживаннями. Освітній процес ВНЗ необхідно організувати так, щоб студенти переживали такі ж емоції і почуття, що виникають у вчителів у їхній професійній діяльності.

Серед вольових якостей, що забезпечують психологічну готовність майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання засобів музичного мистецтва, потрібно зарахувати такі: цілеспрямованість (прагнення досягти у діяльності певної мети); самовладання та витримка (збереження самоконтролю у будь-якій ситуації); наполегливість (тривале та сумлінне докладання зусиль для досягнення поставленої мети); ініціативність (готовність та вміння виявляти творчий підхід до розв'язання проблем, самодіяльність та активність у процесі виконання професійних функцій); рішучість (уміння своєчасно приймати продумані рішення і розпочинати їх виконання); самостійність (відносна незалежність від зовнішніх впливів); самокритичність (вміння помічати власні помилки, неправильні дії та прагнення їх виправити) [2].

Оцінювальний компонент передбачає самооцінку професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальну зразку. Психологічна готовність містить важливий компонент – потребу «Я» у постійному професійному самовдосконаленні. Не менш важливим вважаємо *психофізіологічний* аспект психологічної готовності майбутніх вчителів, що складається з упевненості у власних силах, прагнення наполегливо працювати і доводити до кінця розпочату справу, здатності вільно керувати поведінкою власною та інших, а також з професійної працездатності, активності та саморегулювання, урівноваженості, витримки, темпу діяльності.

Отже, формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з обдарованими дітьми засобами музики, за своєю суттю є складним, багатограним процесом, що містить різні напрями та аспекти професійної діяльності.

Зусилля майбутніх вихователів, які працюють у дошкільних навчальних закладах, мають бути спрямовані на профілактику розвитку особистісних деформацій у дітей, девіантної поведінки, надання допомоги у подоланні криз вікових періодів, консультативної допомоги у розв'язанні проблем та внутрішніх

конфліктів, використовуючи засоби музичного мистецтва. Для діяльності з обдарованими дітьми, на переконання Л. Мерви, необхідно використовувати діагностичні методи, що представлено графічними тестами, рольовими іграми, моделюванням з використанням арт-засобів, які застосовуються для отримання інформації щодо психологічного стану та рівня особистісного розвитку вихованця [3].

На сучасному етапі у системі музичної освіти активно реалізується розвивальна технологія навчання, завдання якої полягає в тому, щоб розкрити творчі можливості особистості, зберегти індивідуальність та вивести її на якісно новий особистий рівень.

До ефективних засобів музичного мистецтва, що мають позитивний вплив у взаємодії з обдарованими дітьми зараховують слухання творів музичного мистецтва різних жанрів та їхній аналіз. До форм відтворення музичних творів належать танець, пісня, малюнок, театралізація, вірш, розповідь тощо. Такі види музичного мистецтва як танець, співи, гра на музичному інструменті сприяють спонтанності в дитячій діяльності, допомагають яскраво та відкрито виявити емоції, дослідити власні переживання. Ці види діяльності також підходять для подолання агресії, болю і фрустрацій. Віддзеркалення негативних емоційних станів за допомогою певних танцювальних імпровізацій знижує вірогідність аутоагресії та насильницьких дій з боку дитини стосовно інших.

Необхідно зазначити, що разом зі свободою у виборі засобів музичного мистецтва для творчої діяльності іноді потрібно регулювати вибір танцю, пісні, творів для виконання на музичних інструментах, відповідно до особистісних характеристик дитини. Так, у спілкуванні з гіперактивними, жвавими дітьми не рекомендовано використовувати засоби музичного мистецтва, що стимулюють стихійну активність дитини, яка легко може перерости в агресивну поведінку. В цьому контексті доречно використовувати такі засоби музичного мистецтва, що потребують структуризації діяльності, тонкої координації та самоконтролю. Замкненим, емоційно затисненим, неспокійним дітям необхідно працювати з матеріалами, що передбачають широкі й вільні рухи тіла – танці, музичні театралізації тощо.

На навчальних заняттях з музики обдарованим дітям мають пропонувати виконувати такі завдання, як аналіз ставлення до музичного твору; визначення почуттів, які викликає музика; оцінювання власних творчих можливостей під час виконання творів; знаходження способів самовираження у створенні музичної композиції. Практика самоаналізу та самовираження є умовою формування творчої особистості, здатної до саморегуляції, самостійності та самоактуалізації.

Також важливим у підготовці до творчої музичної діяльності є метод імпровізації. Навчання імпровізації практикується у композиційному розділі музичної підготовки дітей дошкільного віку через складання композиції на запропоновану тему. Дітям пропонують виконати такі завдання: імпровізація за наданим

малюнком; доскладання фрагментів пісень; підбір партії другого голосу; підбір партії та гармонії; складання музики на запропонований текст.

Ще одним видом діяльності з обдарованими дітьми в умовах дошкільного навчального закладу є складання мелодії на віршовані тексти. Спочатку дитина повинна скласти або проспівати, а потім спробувати зіграти пісеньку на чотири рядки (якщо дитина володіє музичним інструментом). При цьому передбачається, що дитина може використовувати відомі їй пісні. Інший вид імпровізаційного завдання – завершення незакінчених мелодій (безтекстових) за умови володіння дитиною грою на якому-небудь музичному інструменті. Розроблення і використання завдань-імпровізацій та самоаналізу в підготовці учнів до творчої музичної діяльності значно зростатиме, якщо завдання рефлексивного та імпровізованого плану будуть диференційовані, відповідно до рівня розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Отже, використання нетрадиційних методів навчання з урахуванням рівня сформованості у дітей дошкільного віку творчих здібностей стимулює інтерес до занять музикою, бажання творчо виявляти індивідуальність і виконувати музичне завдання. Поєднання традиційних методів з нестандартними активізує творчі пошуки дітей дошкільного віку, закріплює особистий досвід, стимулює самотворчість, розвиває творче мислення, самооцінку, а також збагачує індивідуальність. Тому, в межах підготовки вихователів, які у майбутньому працюватимуть з дітьми дошкільного віку, в Уманському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Тараса Шевченка активно діє навчальна програма: «Гра на музичному інструменті», «Хореографія», «Співи», «Методика музичного виховання дітей дошкільного віку». Метою вищезазначених програм є: формування у майбутніх вчителів уявлення щодо сучасних технологій музичного мистецтва в освітній практиці з обдарованими дітьми; формування практичних умінь у галузі музичного мистецтва для забезпечення емоційного благополуччя в освітньому середовищі; зниження конфліктних ситуацій, агресивності, тривожності тощо.

Отже, можна зробити висновок про те, що структура готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з обдарованими дітьми засобами музичного мистецтва містить:

- *мотиваційну* складову – групи мотивів, що активізують вихователів до діяльності з обдарованими дітьми;
- *когнітивну* – комплекс знань щодо психологічних особливостей обдарованих дітей та навчальної діяльності з ними;
- *операційно-регулятивну* – комплекс умінь та навичок, необхідних для ефективної професійної діяльності вихователів з обдарованими дітьми;

- *особистісну* – сукупність індивідуально-особистісних якостей вихователя, необхідних для ефективної діяльності з обдарованими дітьми.

Здійснений аналіз засвідчив, що умовами розвитку психологічної готовності фахівців дошкільної освіти до діяльності з обдарованими дітьми є: а) формування мотивації у вихователів до розвитку обдарованості у кожної дитини; б) отримання вихователями необхідних знань щодо психологічного змісту обдарованості, специфіки обдарованих дітей та особливостей діяльності; в) опрацювання ефективних прийомів і засобів діяльності з обдарованими дітьми; г) актуалізація і розвиток особистісних характеристик вихователів, що забезпечують ефективну навчально-виховну взаємодію з обдарованими дітьми; д) сприяння самопізнанню та самоприйняттю власної особистості, осягнення ролі вихователя обдарованих дітей тощо.

На жаль, описані аспекти професійної освіти фахівців дошкільної галузі не є вичерпними, тому поглибленого вивчення потребує характеристика системи підготовки дошкільних вчителів до діяльності з обдарованими дітьми, що становить перспективу подальших досліджень у цьому напрямі.

Використані літературні джерела

1. *Бех І. Д.* Виховання особистості: сходження до духовності [Текст] / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2006. – 272 с.
2. *Карвасарский Б. Д.* Психотерапевтическая энциклопедия [Текст] / Б. Д. Карвасарский. – СПб. : Питер, 1999.
3. *Мерва Л. С.* Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Текст] / Л. С. Мерва ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – 21 с.
4. *Муромець В. Г.* Формування готовності майбутнього педагога до взаємодії з обдарованими дітьми засобами естетотерапії [Електронний ресурс] / В. Г. Муромець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету (Серія: Педагогічні науки). – 2015. – Вип. 125. – С. 201–203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_125_50. – Назва з екрана.
5. *Тітов С. І.* Музична обдарованість та її розвиток [Текст] / С. І. Тітов // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – Вип. 19. – С. 223–226.
6. *Шадриков В. Д.* Психология деятельности и способности человека [Текст] : учеб. пособие / В. Д. Шадриков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Логос, 1996. – 320 с.